

'Konservatism' och 'liberalism' i Kanada

TILL EN RAD politiker ställer jag frågan: Vilken är egentligen skillnaden mellan konservativa och liberala? Det första och ofta mest upplysande svaret blir ett leende eller skratt. Därefter följer en fundersam tystnad eller anmärkning som: "Ja, det är inte lätt att förklara", "Det är en verklig kuggfråga", i ett fall — då politiker hade utpräglat sinne för humor — "Ja, den som kunde säga det". Och slutligen kommer då ett försök till utredning, som understryker problemets besvärlighet, dröjer vid ett antal välkända historiska förhållanden och i stort sett bestyrker den skepsis med vilken jag framställde frågan.

Liknande erfarenheter kan man visserligen få på andra håll; jag antar att svenska politiker, exempelvis, inte alltid skulle kunna svara på motsvarande fråga med en klar och bestämd redogörelse. Men den osäkerhet som förtes i Kanada är alldeles särskilt markerad. Och orsaken är uppenbar: de kanadensiska partinamnen har mycket ringa samband med begreppen konservatism och liberalism i Europa; huvudpartierna i Kanada är snarast

Mackenzie King, den store liberala ledaren fram till 1948.

av den art som republikanerna och demokraterna i USA innan det sistnämnda partiet under Franklin Roosevelts ledning fick ett starkt drag av principiell radikalism. Vad det gäller för dessa partier är att bilda en kombination av skilda intressen, regionala, etniska, ekonomiska samt eventuellt också vissa i mera egentlig mening politiska idéströmningar. Partierna är tvungna, skriver en forskare, "att prestera en allmän appell, att dramatisera förhållandet att de står för en syntes av intressen inom hela nationen och att ändra sitt program med opinionsväxlingarna ute i landet". Deras "historiska mission" blir att hålla samman folkgrupperna, framför allt de skilda regionala grupperna inom det väldiga landet. En följd härav blir att partierna tenderar att bli centerpartier med obetydliga svängningar åt vad man kan kalla "höger" eller "vänster", att de såtillvida båda är konservativa som de endast upptar redan populära reformkrav. Därmed följer också att "påtryckningsgrupperna" — organisationer som söker i en bestämd riktning påverka partiernas politik — spelar en framträdande roll i kanadensiskt

liksom i amerikanskt statsliv.

En översikt av de frågor där man åtminstone under vissa tider ansett sig kunna påvisa skilda tendenser partierna emellan belyser denna rättning mittåt. Liberalerna var i slutet av 1800-talet för frihandel — men de har aldrig gått längre än till mindre nedskärningar av tullarna, och på senare år har frihandelstanken snarast framförts av vissa grupper inom det konservativa partiet. Liberalerna har ansetts mera aktivt intresserade av självstyrelse för Kanada, mindre engelskvänliga och mindre bundna vid imperiet över huvud — men Bordens konservativa regering arbetade under och efter första världskriget med särskild energi på att göra landet självständigt gentemot England, och sedan länge betonar de liberala ledarna sin vilja att stanna kvar i samväldet. Liberalerna har uppträtt som provinsernas försvarare mot förbundsstatens anspråk — men liberalerna vid makten har under senare tid under protester från konservativt håll utvidgat unionens kompetens; i provinserna synes det parti som för tillfället har makten starkast hålla på den provinsiella självstyrelsen. I stort sett framträder det härskande partiet som värbare av den nationella enheten genom kompromisser och moderation, medan missnöje och regionalism underblåses av konkurren-
renten.

I fråga om ekonomisk och social politik är det ej heller möjligt att finna fasta och klara skillnader mellan huvudpartierna, än mindre någon motsättning av principiell och ideologisk art. Den utvidgning av statsdriften som ägt rum unionellt och provinsiellt — offentliga nyttigheter såsom gas, vatten, elektricitet i stor omfattning, omkring halva järnvägsnätet, radio och television inom vissa gränser osv. — har växlande genomförts i liberal och konservativ regi. Den moderna sociallagsstiftningen likaså. Den senaste konservativa ministären, Bennett, tog år 1935, inspirerad av Franklin Roosevelts "nya given", ytterst radikala initiativ på detta område; de nya lagarna (minimilöner och skilda former av socialförsäkring) förklarades av högsta domstolen, då ännu Privy Council i London, inkräkta på provinsernas kompetens. Att de konservativa vill tävla med liberalerna i socialreformism klargörs bland annat av att

partiet år 1947 antog namnet "Progressive Conservative Party" och att det i några provinser upptagit radikala krav; senast har högern pläderat för återinförande av unionell priskontroll under skarp kritik av regeringen.

*

Det mest egenartade och betydelsefulla i de liberalas och de konservativas inbördes förhållande ligger på ett annat plan, och därmed är vi framme vid den stora paradoxen i kanadensisk politik. Sedan 1896 har liberalerna en avgjord, i regel överväldigande majoritet vid de unionella valen i Quebec. Denna i huvudsak fransktalande och katolska provins, i många hänseenden den mest traditionalistiska, den i vanlig mening mest konservativa i unionen, är den kanadensiska liberalismens fäste. Vid flera-talet val under denna tid har det liberala partiet vunnit 80–90 procent av Quebecs mandat, år 1945 54 platser av 65, år 1949 66 av 73; vid de flesta val har dessa mandat varit tungan på vågen. Situationen är så stabil att man kunnat jämföra liberalernas ställning i Quebec med USA-demokraternas ställning i den trogna Södern; från dessa säkra bastioner gör partierna utfall till andra regioner under anpassning till för tillfället populära krav i syfte att med snart sagt alla medel erövra de röster som fattas för en majoritet. Denna teckning av läget är visserligen för schematisk, och hela jämförelsen är haltande, men synpunkten är tillräckligt givande för att förtydla ett omnämnande.

Varför röstar då Quebec liberalt? För att klargöra hur alliansen började vore det nödvändigt att gå tillbaka till Lauriers skickliga politik för sextio år sedan; här skall blott antecknas att Laurier själv var franskanadensare och att han på en rad punkter — religiösa, ekonomiska och allmänpolitiska — tog särskild hänsyn till det franska Kanadas önsksningar. Sedan väl alliansen bildats har den upprätthållits genom tradition, gåvor och gengävor. Liberalernas hållning till värnpliktsfrågan i skilda sammanhang kan exempelvis inte förstås annat än mot bakgrunden av anknytningen till Quebec; att en konservativ regering genomdrev värnplikt under första världskriget var under hela mellankrigsperioden ett effektivt propagandavapen för liberalerna i denna provins. Några val under senare tid (1935,

1940, 1949) har visserligen givit liberalerna en av Quebecmandaten oberoende majoritet, men önskan att bevara förbindelsen är fortfarande påtaglig. Ett bevis härpå är att en franskkandensare, Louis Saint Laurent, år 1948 blev premiärminister och liberalernas ledare. I den mån liberalerna särskilt framträtt som den provinsiella självstyrelsens beskyddare och som kritiker av den tidigare brittiska hegemonin är förklaringen väsentligen att söka i identifikationen med det franska Quebec.

*

Hurudan är i övrigt huvudpartiernas sociala struktur? De få undersökningar som gjorts på detta område är föga givande. Liberalerna har, åtminstone vid några val, varit särskilt framgångsrika på landsbygden; katolikerna röstar, även utanför Quebec, gärna på liberala kandidater; den engelsk-protestantiska befolkningen i Ontario och än mer i Quebec tenderar till det konservativa partiet. Sociala skillnader av någon styrka och fasthet lär inte kunna påvisas. I partiernas väsen ligger — bortsett från alli-

ansen liberaler-Quebec — att knyta samman både skilda regioner och skilda socialgrupper, att motverka en på social och ekonomisk ställning grundad politisk uppdelning.

Vilka faktorer bestämmer utgången av ett val? Redan det sagda visar att frågan kan besvaras endast ytterligt generellt: segern går till det parti som bäst synes förverkliga det mål som båda verkar för — helt enkelt att med ett minimum av ideologisk belastning tillgodose intressen och önsksningar inom breda folkgrupper. Men i detta svar ligger också en annan generalisering innesluten: de ledande politikernas popularitet blir av stor betydelse för valutgången just därför att programmen ofta är så likartade. I detta hänseende har det liberala partiet varit lyckosamt. Under sextio år hade partiet blott två ledare, Wilfrid Laurier och Mackenzie King, båda skickliga förhandlare och förmedlare och tillika effektiva agitatorer. Den nuvarande ledaren, St Laurent — som inträdde i politiken först år 1941, vid 59 års ålder, som justitieminister —, har under sin treåriga premiärministertid visat en kapacitet och finess som ständigt erkännes även av de politiska motståndarna.

*

De kanadensiska huvudpartierna har i huvudsak lyckats fylla de uppgifter som deras ledare mer eller mindre klart uppställt: att i aktuella frågor ge möjlighet till val mellan skilda, om också ganska närliggande ståndpunkter, att stärka enheten dels genom att sammanföra skilda grupper och regioner till gemensamt handlande, dels genom att realisera utbredda och bestämda önsksningar. Men det är naturligt att dessa på anpassning och avlyssnande mera än på initiativ och förändringar byggda partier blivit principiellt kritiserade och att försök gjorts att kullkasta eller begränsa deras maktställning genom bildande av program- eller åsiktspartier. Dessa försök, som i flera fall vunnit totala segrar i provinserna, men ännu inte avsevärt rubbat läget i förbundet, hör till de intressantaste dragen i kanadensiskt statsliv.

HERBERT TINGSTEN

(Föregående artiklar om Kanada var införda den 7/11, 11/11, 14/11 och 24/11.)